

ЗАУВАГИ ДО ВНОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ІЗ ДОСВІДУ ЕКСПЕРТУВАННЯ ПРОЕКТІВ ЗГАРМОНІЗОВАНИХ ДСТУ

© Рицар Б. С., Мисак Р. Т., Микульчик Р. Б., 2018

На основі досвіду виконання низки експертиз національних стандартів на терміни та визначення понять з інформаційних технологій, гармонізованих із міжнародними стандартами, проаналізовано типові термінологічні помилки як фахівців з цієї, так і з суміжних галузей науки та техніки. Закцентовано увагу на неправильному вживанні термінів та терміносполук зі словами *магніт, логічний, скачування, підключати, функці-ональний, прикладний* тощо. Запропоновано шляхи подолання цих помилок.

Ключові слова: українська мова, стандарт, інформаційні технології, терміносистема, термін, гармонізація.

This paper is based on the experience of examining a number of national standards on information technology terms and definitions, harmonized with international standards. Typical terminological errors of this and related fields of science and technology experts are analyzed. The emphasis is placed on the misuse of terms with the words *magnet, logical, download, connect, functional, applicable* etc. The way of such mistakes overcoming is proposed.

Keywords: Ukrainian language, standard, information technology, terms system, term, harmonization.

Усю діяльність зі стандартування в Україні підпорядковано законові «Про стандартизацію» [1]. У ст. 7 цього закону зазначено, що національні стандарти та інші нормативні документи (НД) приймають державною мовою або в разі потреби однією з мов відповідних міжнародних або регіональних організацій зі стандартизації, зокрема: Міжнародної організації зі стандартування (*International Organization for Standardization, ISO*), Міжнародної електротехнічної комісії (*International Electrotechnical Commission, IEC*), Європейського комітету зі стандартування (*European Committee for Standardization, CEN*) тощо. З огляду на потребу виконання Україною зобов'язань як члена Світової організації торгівлі та дотримання положень укладеної Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у плані національної стандартизації передбачено розробити та прийняти згармонізовані національні стандарти, що є ідентичними міжнародним і регіональним стандартам та кодексам усталеної практики. У законі «Про стандартизацію» зацентовано на пріоритетності прийняття цих документів як національних та забезпеченні ідентичності національного стандарту відповідному міжнародному та європейському.

Водночас Україна скасовує національні стандарти, положення яких не відповідають чинним міжнародним стандартам чи конфліктують із ними, насамперед це стосується цілої низки міждержавних стандартів ГОСТ. Сьогодні державну політику зі стандартування спрямовано на подальше

інтегрування української економіки до міжнародної, усунення технічних бар'єрів на шляху українських товарів на світовий ринок і забезпечення українських виробників сучасними національними стандартами. У стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 844 від 19.08.2015, передбачено розроблення та прийняття 5000 національних стандартів, ідентичних гармонізованим європейським стандартам і стандартам, посилки на які містять технічні регламенти. Результатом такої цілеспрямованої державної політики є те, що більшість ДСТУ Національного фонду нормативних документів уже згармонізовано з міжнародними та європейськими стандартами: загальна кількість ДСТУ – 20 227; кількість згармонізованих ДСТУ – 12 067. Зокрема загальна кількість прийнятих 2017 року національних стандартів – 1439, серед яких згармонізованих – 1358 НД [2].

У цьому процесі розроблення та прийняття згармонізованих національних стандартів не повинен бути знехтуваним такий важливий чинник, як подальший розвиток української фахової мови й термінології. Методами прийняття міжнародних, регіональних стандартів, кодексів усталеної практики тощо як національних стандартів є метод підтвердження та методи перевидання: передрукування, перекладання та перероблювання [3]. Метод підтвердження є найпростішим, за яким міжнародний НД приймають мовою оригіналу. Метод передрукування також не передбачає перекладу на українську мову міжнародного чи регіонального НД. Тільки методи перекладання та перероблювання вимагають перекладу міжнародного НД на українську мову. ТК СНТТ, цариною діяльності якого є розроблення та експертування стандартів на терміни та визначення понять, надає перевагу цим двом методам, хоча вони потребують значного фінансування, певного часу, щоб опрацювати НД і залучити широке коло фахівців: науковців, виробників, термінологів, мовознавців, перекладачів. Однак, саме такий шлях якнайкраще сприяє подальшому розвитку української фахової мови, унормуванню української термінології та її гармонізуванню з міжнародною, а розроблений національний НД є зрозумілим для українського споживача.

Теоретичні підвалини для розроблення гармонізованих стандартів закладено в ДСТУ ISO 860-99 «Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів»¹[4]. Саме цей стандарт визначає методологічний підхід до гармонізування понять, систем понять, визначень і термінів. Практичні засади впровадження української термінології та її гармонізування з міжнародною були напрацьовані ТК СНТТ упродовж понад двадцятирічної діяльності комітету й зафіксовано в низці термінологічних праць Б. Рицаря та Р. Рожанківського [6–8]. Серед них треба зазначити такі: 1) дотримуватися міжнародних вимог щодо стандартування та гармонізування термінології; 2) дотримуватися настанов ДСТУ 3966:2009 «Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять» [9] й інших чинних національних НД з галузі стандартування, зокрема [3; 4]; 3) добирати питома український термін не лише із сучасних академічних (у яких, на жаль, зафіксовано чимало зросійщених термінів радянської доби) та сучасних фахових словників, а також із термінологічних словників 20–30-х років ХХ ст.; 4) добирати точне за значенням українське слово; 5) не вживати чужомовне слово за наявності рівно-значного українського відповідника; 6) запозичати термін безпосередньо з мови-оригіналу, уникати по-середництва інших мов; 7) засвоювати чужомовний термін за правилами українського словотвору, зокрема поданими в ДСТУ 3966:2009 [9]; 8) розрізняти віддіслівні іменники за дією, подією і наслідком.

---

¹ 2017 року Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ, ТК 19) розробив проєкт нової редакції стандарту – ДСТУ ISO 860 «Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів», що є ідентичний чинному міжнародному стандарту ISO 860:2007 «Terminology work – Harmonization of concepts and terms» [5].

ТК СНТТ, як активний учасник процесу розроблення та прийняття згармонізованих стандартів, 2017 року проєктував та погодив 14 проєктів згармонізованих стандартів на терміни та визначення понять. Серед цих стандартів є низка проєктів НД з інформаційних технологій, згармонізованих зі стандартами ISO. Серед них і проєкт ДСТУ ISO/IEC 2382:201_ (ISO/IEC 2382:2015, IDT) «Інформаційні технології. Словник термінів», який розробив Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем та Технічний комітет стандартизації «Інформаційні технології» (м. Київ) на заміну десяти різним міжнародним стандартам з інформаційних технологій. Цей проєкт стандарту містить 3265 термінослів. Оскільки галузь інформаційних технологій є визначальною в розвитку не тільки української, але і світової економіки, тому надважливе опрацювання й унормування терміносистеми саме цієї галузі та її згармонізування з міжнародною. Особливістю терміносистеми інформаційних технологій є наявність великої кількості англійськомовних запозичень і, на превеликий жаль, запозичень через посередництво російської мови. Мета цієї статті – висвітлити типові хиби розробників згармонізованих термінологічних стандартів з інформаційних технологій і запропонувати шляхи подолання їх, ґрунтуючись на випрацьованих засадах унормування української термінології.

Розглянемо основні зауваги до термінів проєктів термінологічних стандартів з інформаційних технологій.

1. МАГНІТ → МАГНЕТ

Автори вкотре акцентували увагу на потребі внормувати написання термінів, пов'язаних із поняттям магнетизму, та відновити написання терміна *магнет* з буквою *e*, а саме: *магнетна карта* (*magnetic card*), *магнетний запам'ятовувач* (*magnetic storage*); *вертикальне магнетне записування* (*vertical magnetic recording*), *магнетне чорнило* (*magnetic ink*) тощо. Ця заувага стосується не тільки терміносистеми інформаційних технологій, а й усієї української науково-технічної термінології.

Невнормованість уживання терміна *магніт/магнет* яскраво видно в орфографічному словнику (УОС), де поряд зі словами *магнетизм*, *магнетизація*, *магнетизувати*, *магнетик*, *магнетичний*, *магнетрон*, *магнетодіелектрик*, *магнетохімічний*, *магнетоопір* тощо подано слова *магніт*, *магнітик*, *магніти*, *магнітний*, *магнітність*, *магніто*, *магнітобіологія*, *магнітограма*, *магнітодіелектрик* тощо. Науковці-термінологи (Б. Рицар, Р. Рожанківський, О. Кочерга, М. Блудша та інші) неодноразово зазначали про цю суперечність, що відображено в низці ухвал Міжнародних термінологічних конференцій «Проблеми української термінології *СловоСвіт*». Для визначення походження цього запозиченого терміна звернімося до етимологічного словника ЕСУМ, у якому зазначено, що слово *магніт* «запозичено в давньоруську мову з грецької форми з голосним *e*, пізніше, через посередництво західноєвропейських і латинської мови (нвн. *Magnēt*, свн. *magnes*, англ. *magnet*, лат. *magnēs*, род. в. *magnētis*)». Якщо ж це слово запозичено з буквою *e*, то звідки ж постав термін *магніт*? Дослідниця М. Блудша на підставі аналізу низки термінологічних словників ХХ ст. зазначає: «Те, що нині більше половини* термінів гнізда мають корінь «магніт» є не природним явищем, умотивованим еволюційним розвитком, а наслідком примусового втручання в українську термінологію на початку 30-х років» [10]. 2009 року цю проблему обговорювали на засіданні Бюро Відділення фізики та астрономії НАН України. Члени Бюро відзначили невизначеність написання термінів, пов'язаних зі складником *магнет/магніт*, та запропонували «паралельне написання» цих слів допоки вживання терміна *магнет* не стане правописною нормою [11].

---

* понад половину – ред.

2. ЛОГІЧНИЙ → ЛОГІКОВИЙ

Автори запропонували вживати прикметник *логіковий* у терміносполуках, що стосуються науки логіки, її законів, категорій, операцій, а саме: *логіковий пристрій* (*logic device*), *логікова операція* (*logic operation*), *логікове програмування* (*logic programming*), *логіковий символ* (*logic symbol*), *логіковий добуток* (*logical product*), *логіковий тип* (*logical type*), *логіковий елемент* (*logic element*), *логікова функція* (*logic function*) тощо.

Англійськомовна науково-технічна література термін *логіковий* у терміносполуках зазвичай подає як *logic*, а термін *логічний* як *logical*. Словник *Collins* (CD) подає такі синоніми до слова *logical*: *reasonable, sensible, obvious, rational, clear, reasoned* – розумний, очевидний, раціональний, чіткий, обґрунтований. Подібні синоніми подає і *Oxford Dictionary* (OD): *reasoning, rational, objective, analytical, cerebral, insightful* – думаючий, раціональний, об'єктивний, аналітичний, розумний, проникливий. А в Міжнародному он-лайн електротехнічному словнику (EV) майже всі терміносполуки подано зі словом *logic*: *storage-programmable logic control, binary-logic element, programmable logic array, (logic) gate, logic circuit* тощо.

Треба розмежовувати значення прикметників-паронімів *логіковий/логічний* у значеннях стосовно науки логіки або розумності, послідовності, закономірності. В українських академічних словниках зафіксовано лише прикметник *логічний*, якому й надають одночасно ці два значення. Так орфографічний словник (УОС) подає гніздо: *логік, логіка, логіко-граматичний, логіко-поняттєвий, ..., логічний, логічність, логічніший, логічно, логічно-послідовний*, а у СУМі подано слово *логічний* із такими двома значеннями:

«**ЛОГІЧНИЙ**, а, е. 1. Стос. до логіки (у 1 знач.). Логічні електронні машини² є лише моделлю людського мозку (Наука і життя, 9, 1959, 20); Логічні категорії³; // Заснований на законах логіки. Лічильно-обчислювальна машина, крім математичних, виконує ряд логічних операцій⁴ (Вісник АН УРСР, 9, 1957, 9). 2. У якому є внутрішня закономірність; розумний, послідовний. 3 загальнофілософського погляду все наше мислення є образна концепція світу. Між тим, ми розрізняємо логічне і образне мислення, дві форми пізнання (Шамота, Талант і народ, 1958, 49); ...».

Відповідно для розмежування сем «стосується логіки» та «розумний, закономірний, послідовний» потрібно утворити два відмінні прикметники від терміна *логіка*, а саме *логіковий/логічний*. Потребу утворення та введення в обіг прикметника *логіковий* проілюструємо на прикладі двох виразів з алгебри логіки:

$$x \text{ AND } (y \text{ OR } z) \quad (1)$$

$$x \text{ AND OR } y \text{ OR } z \quad (2)$$

Перший логіковий вираз є правильним, розумним і логічним (за СУМ: логічний вираз є логічним). Другий логіковий вираз – неправильним, нерозумним, а отже і нелогічним (за СУМ: логічний вираз є нелогічним!?).

У російській мові парі цих прикметників-паронімів *логіковий/логічний* відповідають прикметники-пароніми *логический/логичный*. Так, на сайті *paronymonline.ru* [12] подано таке тлумачення цим прикметникам: *логический* – «относящийся к логике как науке о законах и формах мышления, отвечающий её законам. (Употребляется в словосочетаниях терминологического характера.) Примеры: логический закон; логические категории; логическая задача, посылка; логический вывод; ...».

---

² логікові електронні машини – авт.

³ логікові категорії – авт.

⁴ виконує низку логікових операцій – авт.

логічний – «Разумный, последовательный, закономерный; рассуждающий, поступающий последовательно. Примеры: логичный поступок; логичное поведение; логичный ход, шаг, вопрос; ...».

Терміноелемент *логіковий* до активного наукового обігу в 90-х роках минулого сторіччя ввів Б. Рицар у своїх працях з оптимального синтезу цифрових пристроїв і систем та під час викладання в НУ «Львівська політехніка» навчального курсу «Цифрові пристрої та мікропроцесори». 2004 року в Інституті кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України він захистив докторську дисертацію на тему «Теоретико-множинні оптимізаційні методи *логікового* синтезу комбінаційних мереж».

3. СКАЧАТИ → ЗАВАНТАЖИТИ

Розробники проєкту стандарту ДСТУ ISO 2382 «Інформаційні технології» англійський термін *download* (на позначення процесу передавання програми чи даних з одного комп'ютера на інший) переклали як *скачування; завантаження*.

У СУМ слово *скачування* це дія за значенням *скачувати*. Стосовно *скачувати* у СУМ зазначено: «**скачувати**, ую, уєш, *недок.*, **скачати**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Повертаючи, перевертаючи, надавати чому-небудь округлої, кулястої форми; ліплячи, робити що-небудь округлим .... 2. Вирівнювати, вигладжувати качалкою та рублем що-небудь випране (полотно, білизну тощо) ...». Як бачимо про переміщення даних тут нічого не говориться, а мова йде лише про надання округлої форми чи застосування качалки. Що ж до терміна *завантажувати*, то в СУМ подано: «**завантажувати**, ую, уєш, *недок.*, **завантажити**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Наповнювати що-небудь (віз, вагон, судно і т. ін.) вантажем (у 1 знач.)... 2. *перен.* Забезпечувати роботою в належному обсязі // Заповнювати роботою (час)... 3. *спец.* Заповнювати рудою, паливом і т. ін. (домну, піч тощо). Піч треба завантажувати тільки двома компонентами – агломератом і коксом ...; // Засипати руду, паливо і т. ін. в домну, піч. ...».

У словнику *English Oxford Living Dictionary* (OD) термін *download* подано як термін з інформаційних технологій. Він може бути як дієсловом (у значенні «Копіювати (дані) з однієї комп'ютерної системи на іншу, як правило, через інтернет»), так і іменником («Подія або процес завантаження даних, наприклад, завантажені файли»).

Розглянемо сучасні фахові українські перекладні словники. В англійсько-українському глосарії (АУГ) зазначено: «**download** **стягнути, завантажити** To transfer files from one computer to another via the Internet. Перемістити файли з одного комп'ютера на інший через інтернет». Словник наукової мови подає (СНМ) такий переклад: «**download** (комп.) заванта́жувати//заванта́жити (з головної системи до допоміжної через модем чи мережу». А українсько-англійський словник УАСР зазначає: «**завантаження** load, download, roll-in, swap-in, boot *інф.* звз». Ні один з цих фахових словників не містить слова-покруча *скачувати* чи похідників від нього. Однак низка словників фіксує це слово. Так англо-український тлумачний словник АУТС зазначає: «**download** – завантажувати, пересилати (по лінії зв'язку), *проф.* скачувати ...».

Цей псевдо-термін *скачувати*, як переклад англійського слова *download*, з'явився у нас за посередництвом російської мови. Так російський лінгвістичний ресурс *ABBYY Lingvo Live* подає: «**download** ['daunləud] *інформ.* 1. *гл.* загрузать, скачивать (по каналу связи) 2. *суц.* скачиваемый файл, закачка, загрузка (файла)». У більшості інших статей біля слів *скачивать, закачка* стоїть позначка *проф.*, тобто професіоналізм із галузі інформаційних технологій. А в тлумачному словнику російської мови (ТСРЯ) зафіксовано: «**качать** -аю, -аешь; *несов.* 1. кого-что. Приводит в колебательное движение. ... 2. кого (что). Подбрасывать на руках вверх в знак восхищения, радости (*разг.*). ... 3. чем. Производит колебательное движение. ... 4. что. Вытягивать, нагнетать насосом ... * Качать права (прост, неодобр.) – настойчиво доказывать свое право на что-н., законность своих требова-

ний. ...». Найбільше до значення галузі інформаційних технологій підходить «нагнетать насосом», тільки «насоса» в комп'ютері нема!

Навіть у такому популярному інтернет-ресурсі як *Google*-перекладач англійське слово *download* хибно подано українською мовою як *скачати*, а слово *upload* перекладено як *завантажити*. У галузі комп'ютерних технологій під цими термінами розуміють пересилання інформації/даних із системи більш високого рівня у систему менш високого рівня (*download*) і навпаки (*upload*). На українську мову ці терміни треба перекладати однаково – *завантажувати*, *завантажити* або *стягувати* (див. наприклад СНМ).

Проаналізувавши низку словників та наукову літературу автори дійшли висновку: 1) на позначення процесу пересилання програми чи даних з одного комп'ютера на інший, як зазначено в проекті стандарту, треба вживати українські терміни *завантажувати*, *стягувати*; 2) слово *скачувати* та його похідники, на кшталт *підкачка*, є жаргонізмами та росіянізмами, і їх не можна вживати у терміносистемі інформаційних технологій.

4. ПІДКЛЮЧАТИ → ПІД'ЄДНАТИ

Автори пропонують уживати термін *під'єднати* з похідниками замість *підключати*, а саме: *під'єднуваність* (*connectivity*) замість *підключення*; *випадково під'єднана мережа* (*randomly connected network*) замість *випадково підключена мережа*; *магістральне під'єднання* (*trunk connecting unit*) замість *магістральне підключення* тощо. Гніздо *з'єднати*, *під'єднати*, *від'єднати* (походить від *єднати*) наочно відповідає змістові процесів складання, укомплектування та функціонування пристроїв, мереж та інших технологічних об'єктів, що не стосується гнізда *підключити*, *відключити* (походить від слова *ключити* чи *ключ?*!). Так само пристрої, прилади *вмикають/вимикають*, а не *включають/виключають*.

Однак дієслова *під'єднати* та його похідники СУМ, як і ОС, не подає. СУМ подає дієслова *підключати/підключити*: «За допомогою яких-небудь пристроїв приєднувати до джерела енергії, до діючої електричної, газової, телефонної і т. ін. мережі для введення в дію» та відповідні віддієслівні іменники *підключатися/підключитися*.

Звернемося до фахових словників щодо перекладу термінів *connecting*, *connection*. АУТС подає такий переклад терміна *connection* «зв'язок, з'єднання, підключення ...» (тут і далі повна каша!), *connectivity* «1. підключуваність, з'єднуваність, здатність підключатися # 1) можливість і засоби з'єднання (взаємодії) комп'ютерів, систем або пристроїв між собою ...; 2) можливість для комп'ютера або програми ... взаємодії, сумісності тощо з іншими програмами й пристроями; 2. зв'язаність, зв'язуваність, зв'язність ...» і *connector* «з'єднувач, рознім, коннектор».

У словнику СНМ зафіксовано дієслово *під'єднати*: «**під'єднувати/під'єднати** 1. to connect smth (up) to smth див. тж приєднувати 2. (ел.) to wire smth (up) to smth», а термін *connection* подано як: «[кэ'пекʃн] 1. зв'язність 2. (процес) сполучання/сполучення; з'єднування/з'єднання; злучання/злучення; зв'язування/зв'язання 3. (наслідок) сполучення, з'єднання, злука; зв'язок // in ~ with у зв'язку з 4. схёма (сполучень)». СНМ так подає переклад англійського терміна *connecting*: «сполучання // сполучення, з'єднування // з'єднання, злучання // злучення, зв'язування // зв'язання || сполучальний, з'єднувальний, злучальний, зв'язувальний».

Словник АУГ фіксує таке гніздо: *connect* – *увімкнути*, *під'єднати*, *з'єднати*; *connect to a server* – *з'єднатися зі сервером*; *connection* – *з'єднання, зв'язок, під'єднання*; *connection string* – *рядок під'єднання*; *connector* – *з'єднувач*.

УАСР подає низку терміносполук зі словом *під'єднувати* разом з його похідниками: **блок під'єднання до лінії** line-connection unit; **затрати на під'єднання** (напр., до лінії зв'язку) connect charge; **колодка під'єднання** leading-in socket *елт*; **місце під'єднання провідника** termination

point; **непід'єднаний** unconnected, unclamped; off-line *ком*; **панель для під'єднання кабелів** cable terminating panel; **під'єднання** connection; (*напр., до живлення*) hook(-)up; (*з'єднання*) link-up; (*прикріплення*) attachment; commutation *звз*; **шлейфове під'єднання** daisy chain *ком*; **плата за під'єднання** (*напр., до АТС*) connection charge, toll *звз* тощо.

СНМ, АУГ, УАСР подають слова *під'єднувати, під'єднання*, однак усі ці фахові словники уникають слів *підключати, підключення* стосовно певних пристроїв чи систем.

Таким чином англійське слово *connecting* є багатозначним і перекладати його треба залежно від контексту. Одним із варіантів перекладу (наприклад, щодо пристроїв) є *під'єднання/під'єднування*. Однак у жодному разі не можна вживати слова-покручі *підключити, підключення, підключування*, якими (*подключить, подключать, подключение ...*) багаті російські словникові ресурси ТСРЯ і LD.

5. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ → ФУНКЦІЙНИЙ

Автори давно запропонували вживати терміноелемент *функційний* замість *функціональний*. Адже від терміна *функція* природно утворити з суфіксом *-н-* прикметник *функційний*. Натомість утворення терміна *функціональний* є дещо складнішим. Щоб утворити його, до терміна *функція* додають суфікс *-он-*, а тоді *-альн-*.

Інакше прикметник *функціональний* утворено від терміна *функціонал* додаванням суфікса *-н-*, що цілком змінює його лексичне значення з притаманного *функції* на притаманне *функціоналу*.

Існує ще одна версія виникнення прикметника *функціональний*. Як відомо, математичну термінологію було розроблено в німецькій мові. Звідти її запозичили в українську мову, частково за посередництвом російської. Німецький прикметник *funczional* транслітерували як іменник й утворили від нього прикметника додаванням суфікса *-н-*.

Так чи інакше, таке розділення лексичних значень робить термінологію точнішою. Зазначимо, що прикметник *функційний* не подано в СУМ та УОС.

6. ПРИКЛАДНИЙ → ЗАСТОСОВНИЙ

Також автори запропонували вживати прикметник *застосовний* замість *прикладний*: *застосовний рівень* (*application layer*) замість *прикладний рівень*; *застосовна проблема* (*application problem*) замість *прикладна проблема*; *застосунок, застосовна програма* (*application program*) замість *прикладна програма*; *застосовні програмні засоби* (*application software*) замість *прикладне програмне забезпечення* тощо.

Проаналізуємо походження і лексичне значення цих прикметників. *Прикладний* в українській мові можна утворити від іменника *приклад* або від дієслова *прикладати*. У тлумачному словнику української мови СУМ прикметник *прикладний* має значення: «Який має практичне значення, не теоретичний...». Це значення не пов'язано з лексичним значенням твірного слова *приклад*: «1. Те, що варто наслідувати; зразок... 2. Конкретний вияв чого-небудь, певна діяльність або поведінка якоїсь особи... // Конкретний вияв чого-небудь, певна діяльність або поведінка якоїсь особи як ілюстрація або доказ чого-небудь... 3. Математичний вираз, що потребує розв'язання...». Ці значення жодним чином не пов'язані з лексичним значенням похідного прикметника *прикладний*, що ставить під сумнів семантичну спорідненість лексем *приклад* і *прикладний*.

За СУМ дієслово *прикладати* має такі лексичні значення: «1. Приставляти що-небудь впритул до чогось; притуляти... 2. Кладучи, додавати що-небудь до чогось... 3. Застосовувати що-небудь, виконуючи або здійснюючи щось... 4. Знаходячи відповідність, пристосовувати що-небудь до когось, чогось». Отже, дієслово *прикладати* у третьому значенні є твірним для прикметника *прикладний*. Таким чином походження і лексичне значення цього прикметника є непрозорим. Зауважмо, що в ТСРЯ подано прикметник *прикладной* зі значенням: «Такой, который имеет чисто практическое зна-

чение, применение, который может найти приложение на практике». Тому можна припустити, що в українській мові *прикладний* у значенні «який має практичне значення, не теоретичний» запровадили з огляду на радянську теорію зближення української та російської мов.

Прикметник *застосовний* точніше передає це лексичне значення і має значно прозорішу етимологію. Його походження від дієслова *застосовувати* є очевидним і не спричиняє хибних асоціацій. Отже, треба вживати *застосовна математика, застосовна лінгвістика, застосовне мовознавство*, а не *прикладна математика, прикладна лінгвістика, прикладне мовознавство*.

Було також запропоновано ще низку інших виправлень у проектах ДСТУ з інформаційних технологій, а саме замінити:

- *передавання* (даних, інформації, повідомлень тощо) на *пересилання*;
- *алгебраїчний* на *алгебричний*;
- *плаваючий* (наприклад, кома) на *нефіксований, рухомий*;
- *управління, управляти* на *керування, керувати*;
- *розряд* (не електричний) на *позицію; розрядність* на *позиційність* (стосується інформатики);
- *інтегральна схема* на *зінтегрована схема*;
- *програмне забезпечення* на *програмні засоби*;
- *слідкувати, відслідковувати* на *стежити, відстежувати*;

тощо.

Досвід роботи з експертування проектів термінологічних стандартів⁵ з інформаційних технологій, згармонізованих з міжнародними, засвідчив:

1. Українська мова й науково-технічна термінологія постійно розвиваються, збагачуються новими словами й термінами як словотворенням та відновленням репресованих термінів, так і запозичанням з інших мов.

2. Термінологія інформаційних технологій є однією з терміносистем, які сьогодні визначають поступальний розвиток науково-технічної термінології є важливим чинником успішності інтегрування української економіки в міжнародну. Ця терміносистема бурхливо розвивається, а тому потребує ретельного опрацювання, унормування й гармонізування з міжнародною.

3. Чинні академічні словники (насамперед стосується 11-томового Словника української мови) та словники, які ґрунтуються на них, відстають від розвитку мови та науково-технічної термінології, містять хиби й неточності, потребують істотного опрацювання та оновлення.

4. Пропозиції науковців-термінологів щодо подальшого розвитку української мови й науково-технічної термінології має розглянути Правописна комісія та унормувати на рівні нової редакції правопису української мови з урахуванням напрацювань науковців, мовознавців та лексикографів 30-х років.

АУГ – Англійсько-український глосарій виробів Microsoft®: громадська редакція / за ред. Б. Рущара. – Львів : ЕКОінформ, 2006. – 208 с. АУТС – Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / уклад.: Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький; гол. ред. Г. І. Артеменко; наук. ред. О. Л. Перевозчикова. – Вид. 2. – К. : ВД «СофтПрес», 2007. – 824 с. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2012. СММ –

---

⁵ Обсяг експертного висновку ТК СНТТ проекту ДСТУ ISO/IEC 2382:201_ (ISO/IEC 2382:2015, IDT) «Інформаційні технології. Словник термінів» з огляду на значний обсяг стандарту (894 сторінки, 3265 терміноstatті) набагато перевершив усі зроблені до цього часу експертизи та становив 53 сторінки. Фахівці комітету з огляду на стилі терміни виконали експертизу лише в частині термінів, а термінологічної та мовно-стилістичної експертизи в частині визначень виконано не було.

Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки) / уклад.: Ольга Кочерга, Євген Мейнарович. – Ч. I – англійсько-українська. – Вінниця : Нова книга, 2010. – XXXIV + 1384 с. ; Ч II – українсько-англійська. – Вінниця : Нова книга, 2010. – XXVII + 1562 с. СУМ – Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980. ТСРЯ Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 4-е изд., доп. / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – М.: ООО «ТЕМП», 2006. – 944 с. УАСР – Українсько-англійський словник з радіоелектроніки : [понад 60 тис. термінів] / уклад.: Богдан Рицар, Леонід Сніцарук, Роман Мисак ; за ред. Богдана Рицара. – Львів : Колір ПРО, 2015. – 1008 с. – (Термінографічна серія СловоСвіт ; № 16) УОС – Український орфографічний словник: понад 175 тис. слів / за ред.: В. Г. Склярєнка. – вид. 8-е, переробл. і доповн. – К. : Довіра, 2008. – 997 с. – (Словники України). CD – English dictionary [Електронний ресурс] / Сайт Collins – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/>. EV – Electropedia : The World's Online Electrotechnical Vocabulary [Електронний ресурс] / Сайт IEC. – Режим доступу: <http://www.electropedia.org/>. LD – Lingvo Dictionaries [Електронний ресурс] / Сайт ABBYY Lingvo Live. – Режим доступу: <https://www.lingvolive.com/en-us>. OD – Oxford Dictionary [Електронний ресурс] / Сайт English Oxford Living Dictionary. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/download>.

1. Про стандартизацію : закон України від 05.06.2014 № 1315-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>. 2. Звіт про діяльність Національного органу стандартизації за 2017 рік [Електронний ресурс] // Сайт UAS : ДП «УкрНДНЦ». – 2018. – Режим доступу: <http://uas.org.ua/ua/plans-and-reports/>. 3. Національна стандартизація. Правила та методи прийняття міжнародних і регіональних нормативних документів (ISO/IEC Guide 21-1:2005, NEQ; ISO/IEC Guide 21-2:2005, NEQ) : ДСТУ 1. 7:2015. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. – IV, 30 с. – (Державний стандарт України). 4. Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів (ISO 860:1996, IDT) : ДСТУ ISO 860-99. – К. : Держстандарт України, 2000. – IV, 8 с. – (Державний стандарт України). 5. Зубков М. Розроблення нової редакції ДСТУ ISO 860 «Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів» / Микола Зубков, Роман Микульчик, Роман Мисак // Вісник НУ «Львів. політ.». Серія «Проблеми української термінології». – 2017. – № 869. – С. 50–53. 6. Рицар Б. Технічному комітетові стандартизації науково-технічної термінології – 10 років: здобутки, проблеми, перспективи / Богдан Рицар // Вісник НУ «Львів. політ.». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 3–12. 7. Рожанківський Р. Зведення правил унормування української фахової мови / Роман Рожанківський // Вісник НУ «Львів. політ.». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 203–209. 8. Рожанківський Р. Засади унормування української термінології [Електронний ресурс] / Роман Рожанківський // Сайт ТК СНТТ. – 2002. – Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_concept.htm#Sect2. 9. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять (ISO 704:2000, NEQ) : ДСТУ 3966:2009. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – IV, 31 с. – (Національний стандарт України). 10. Блудша М. Гніздо термінів на позначення явищ, пов'язаних із магнетизмом, за термінологічними словниками ХХ сторіччя / Марина Блудша // Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 182–192. 11. Лист Бюро відділення фізики і астрономії НАН України № 59 від 19.03.2009 // Сайт ТК СНТТ. – Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_konf_10.htm#Sect5.1. 12. Паронимы: логический – логичный [Електронний ресурс] / Сайт paronymonline.ru. – Режим доступу: <http://paronymonline.ru/%D0%9B/240>.